

arte έχουν περάσει περίπου όλα τα θέματα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας των μεσαιωνικών χρόνων και η ίδια έχει τροφοδοτήσει τις μετέπειτα εξελίξεις σε πολλά λογοτεχνικά είδη, όχι μόνο στην κωμωδία και την κωμική όπερα.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

WILLIAM N. WEST

Theatres and Encyclopedias in Early Modern Europe, Cambridge University Press 2002, σ. XV+293, 22 εικ. ISBN 0-521-80914-2.

Μονογραφία με απρόσμενο θέμα, δημοσιευμένη στις σειρές των Cambridge Studies in Renaissance Literature and Culture, το οποίο τελικά σχετίζεται με την επιβίωση της θεατρικής ορολογίας μετά την αρχαιότητα, όπου σε Δύση και Ανατολή, στην ελληνική και λατινική παράδοση, το «θέατρον/theatrum» παίρνει την πολύ ευρύτερη σημασία του δημοσίου χώρου εν γένει. Το abstract οριοθετεί το θέμα ως εξής: «In early modern Europe, before a “theatre” was a playhouse, it was an encyclopedia. In the book William N. West explores what “theatre” meant to medieval and Renaissance writers and critics and places Renaissance drama, for the first time, within the powerfully influential context of the encyclopedic writings which were being produced at the time. Recent criticism has recognized that the culture of early modern Europe was a theatre culture, fascinated by performance of all kinds, but it was also an encyclopedic culture, obsessed with collecting and sorting knowledge. Early encyclopedias presented themselves as textual theatres, in which everything knowable could be represented in concrete, visible form. Medieval and Renaissance plays, similarly, took encyclopedic themes as their topics: the mysteries of nature, universal history, the world of learning. But instead of transmitting authorized knowledge quickly and unambiguously, as it was supposed to, the theatre created a situation in which ordinary experience could become a communicable source of authority». Και συνεχίζει: «By the mid seventeenth century, the theatre had become the model for the reformation of the encyclopedia and the encyclopedia for the theatre, as knowledge itself came to be seen as a kind of performance. West covers a wide range of works, from the canonical encyclopedic texts of the Middle Ages and Renaissance to Marlowe’s *Doctor Faustus*, Jonson’s *The Alchemist*, and Bacon’s *Novum Organum* and provides a fascinating picture of the cultural and intellectual life of the period». Έτσι δεν ξεκαθαρίζουν και πολλά πράγματα και μένει κανείς με την περιέργεια για το ποια τελικά είναι η σχέση της εγκυκλοπαίδειας με το θέατρο.

Η εισαγωγή: «Circles of learning» (σ. 1 εξ.), ξεκινάει με την εξήγηση πως οι ιδέες και η πρακτική των δύο θεσμών, του θεάτρου και της εγκυκλοπαίδειας στον 15ο, 16ο και 17ο αιώνα στην Ευρώπη είναι το αντικείμενο της μελέτης. Theatrum, όπως speculum και thesaurus έχουν κατά τον 15ο αιώνα τη σημασία του «χώρου», όπως χρησιμοποιείται αργότερα, ακόμα ως «θέατρον του πολέμου», μια πανοραμιακή παρουσίαση και παράσταση του συνόλου των γεγονότων και σ’ αυτό συγγενεύει με τον όρο της «εγκυκλοπαίδειας», της συνολικής παρουσίας των γνώσεων μας εποχής. Έτσι εμφανίζεται π.χ. στο «Image of Governance» 1541 του Thomas Elyot, όπου τα θέατρα ως τόποι παραστάσεων είναι και τόποι δημόσιας συζήτησης για φιλοσοφικά κι άλλα θέματα. Στις πολύπλοκες σχέσεις των δύο εννοιών μπλέκεται και

το «κοσμοθέατρον» (*theatrum mundi*)· στη γνωσιολογική πλευρά του όλου η εγκυκλοπαίδεια αποτελεί ένα παρόμοιο «θέατρον» του συνόλου των γνώσεων. Η ιδέα αυτή υπήρχε ήδη στην αρχαιότητα και αναβιώνει στα αναγεννησιακά χρόνια. Το πρώτο κεφάλαιο: «The space of the encyclopedia» (σσ. 14 εξ.) διαφορτίζει την έννοια της εγκυκλοπαίδειας στα αναγεννησιακά χρόνια: η φιλοσοφική σκέψη εμπεριέχει την κοινοποίηση της μέσω της ρητορικής και η ρητορική απαγγελία είναι ήδη ένα είδος θεατρικής παράστασης. Η ιδέα του «θέατρον» ως είδους απαγγελίας είναι φανερή στις χαλκογραφίες των γνωστών πρώτων γαλλικών εκδόσεων του Τερέντιου. Το δεύτερο κεφάλαιο στρέφεται προς την έννοια του «θέατρον»: «The idea of a theatre» (σσ. 43 εξ.). Η θεατρική παράσταση είχε ακόμα λίγη σχέση με τον όρο *theatrum*: το δηλώνει μια σειρά από εγκυκλοπαιδικές εκδόσεις του 16ου αιώνα: *Theatrum Orbis Terrarum* του Ortelius, *Theatrum vitae Humanae* του Theodor Zwinger, *Theatrum Mundi* του Pierre Boaistuau και *L'Idée del Theatro* του Giulio Camillo. Για πρώτη φορά χρησιμοποιεί τη λέξη «theatre» στα αγγλικά το χειρόγραφο της Wycliffite Bible στα 1382, όπου σημαίνει «common beholding place», και ως τέτοιος δημόσιος χώρος όπου μπορείς να δεις κάτι, περνάει και στη θεωρητική γραμματολογία της εποχής. Σημειωτέον ότι και στο Βυζάντιο έχουμε μια παρόμοια εξέλιξη, όπου το «θέατρον» αποτελεί επίσης κάθε δημόσιο χώρο όπου διαδραματίζεται κάτι. Αυτό το θέμα αναλύεται, όχι βέβαια σε βυζαντινά κείμενα, αλλά σε μια σειρά από θεωρητικά κείμενα της Δύσης των μεταμεσαιωνικών χρόνων και ντοκουμεντάρτα στις περιέργες αντιλήψεις για το *theatrum* στις εικονογραφήσεις των πρώτων εκδόσεων του Τερέντιου (που έχει περάσει στις θεατρικές ιστορίες ως η πλάνη του Calliopius).

Το θέατρο καθρεφτίζει τον κόσμο όπως και η εγκυκλοπαίδεια. Πάνω στο μοτίβο αυτό κινείται το τρίτο κεφάλαιο: «Tricks of vision, truths of discourse: Illustration, *ars combinatoria*, and authority» (σσ. 79 εξ.), όπου αναλύεται κυρίως η πραγματεία του Giulio Camillo: *L'Idée del Theatro dell' Eccelente* (Φλωρεντία 1550) και του Conrad Gessner: *Historiae Animalium* (Φρανκφούρτη 1603). Το τέταρτο κεφάλαιο στρέφεται στο ίδιο το ουμανιστικό θέατρο: «Holding the mirror up to nature?: The humanist theatre beside itself» (σσ. 111 εξ.), παίρνοντας παραδείγματα από την αγγλική θεατρική παράδοση και τον ίδιο τον Σαίξπηρ και τους συγχρόνους του. Τις αντανάκλασεις του «κοσμοθεάτρον» στα ίδια τα δραματικά έργα εξετάζει το πέμπτο κεφάλαιο: «The show of learning and the performance of knowledge: Humors, Epigrams and “an universal store”» (σσ. 143 εξ.), εστιάζοντας την προσοχή σε δύο έργα του Ben Jonson: *Every Man in His Humor* (1598) και *Every Man Out of His Humor* (1599). Στη φιλοσοφία γυρίζει πάλι το έκτο κεφάλαιο: «Francis Bacon's theatre of Orpheus: “Literate experience” and experimental science» (σσ. 193 εξ.). Ακολουθούν οι υποσημειώσεις (σσ. 224 εξ.), η βιβλιογραφία (σσ. 274 εξ.) και ένα ευρετήριο (σσ. 291 εξ.).

Η ανάγνωση του τόμου δεν είναι εύκολη λόγω της υφολογικής ιδιαιτερότητας της γραφής του συγγραφέα, να εκφράζεται υπαινικτικά σε εξεζητημένα σχήματα, φτιάχνοντας σε ορισμένα σημεία ένα νεοπλατωνικό ιδίωμα, γοητευτικό αλλά δυσνόητο για τον κοινό αναγνώστη, ενώ το θέμα του εντάσσεται ουσιαστικά στην επιβίωση της αρχαίας θεατρολογικής ορολογίας στα νεότερα χρόνια, όταν ο όρος «θέατρον/*theatrum*» έχει αποκτήσει τις ευρύτερες μεσαιωνικές σημασίες, που κερδίζουν βάθος με την παραβολή του κοσμοθεάτρον και προοδεάζουν πλέον για τη λειτουργία του θεάτρον στο Διαφοτισμό, όπου το «βλέπω» και το «μαθαίνω» συμπύκνουν στη λειτουργία της σκηνής ως σχολείου και της παράστασης ως μαθήματος· το ρεπερτόριο της σκηνής είναι ένα είδος ζωντανής εγκυκλοπαίδειας, που παρουσιάζει τις γνώσεις της εποχής προς μάθηση.